

Míg az urak urizálnak

Irtó OSZKÁR DAVICSÓ

Egyhangú ölmos őszi eső esett, mely nem kopog vígan az ablakon és a fekete aszfalton, eső mely apró, majdnem láthatatlan cseppecskéből áll s melynek olyan fanyar az illata, mint a nedves ág füstje. A hársak és a platánok utolsó leveleiket hullatták, homály és köd ereszkedett le a szürke égről csendesen mintha függöny borulna valamire, ami elmúlt. Lépéseket hallottam és világosságot gyújtottam. Mihájlisz levetette átázott vászonkabátját, két-háromszor végigsímította csapzott, átázott haját, nedves kezét megtörölte összeszakadozott nadrágjában és halkán így szólt: „Eljöttem, hogy Makroniziáról meséljek Neked. Igen, Makroniziáról elvtárs. Nem hallottad hírét?

Hallgatván őt, kérdeztem magamban, hogy lehet az, hogy ez a sovány fiatal ember viaszsárga arccal, ez a csontvázbeteg ember sikerrel járt túl az örök eszén és egy egyszerű fenyőszlopon úszva eljutott az Epirusz partjaiig, hogy onnan a lakatlan öblökön keresztül heteken át hányódva pusztá fensíkokon és Görögország sziklás vidékein eljusson a határokig mezítláb, kenyértelen, fegyver nélkül, iránytű sem segítette és egy árva fillér sem volt nála. Ha végeredményben ez az istentelen korszak örökre nem választott volna el bennünket a hittől és természetfölköftitől, lehet hogy egyesek, akik nem tisztelik a testnek és a gondolatnak az erejét, felkiálthatnának: „Csoda!” De azok, akik a végtelen dimenziók iránt érdeklődnek, azoknak ott kellene a feleletet keresni és megtalálni az egyedül lehetséges valóság határain belül és azokban az erőkben, amelyek azt mozgatják. És ha ez a csoda elkerülhetetlen, úgy kell értelmezni, mint egy adattal többet az ember legyőzhetetlen hatalmáról: aki a szabadságáért küzd és küzdelem közben erősebbé válik saját erejétől, túlhaladja saját gondolatait is, talpraesettebb a saját ügyességénél és vakmerőbb saját bátorságánál.

Minden erejének összeségénél is hatalmasabb az az ember, aki a harc hevében az emberek szétszórt energiáit gyűjti össze egyetlen gondolattá: sikerré. Ez a testi erők gyűjteménye és a lélek elragadtatásának a kommunisták legyőzhetetlen hitévé válása, hogy az ügy, amiért küzdenek igazságos, halaszthatatlan és elkerülhetetlen, igazolja egyszersmint azt is, hogy egyeseknek a szétszórt és elválasztott ziláltság is csodásnak tűnhetik fel. De ugyanakkor a hihetőnek és a lehetségesnek újonnan meghódított területei megkövetelik, hogy a normák határai kiszélesedjenek, amelyek eddig az emberek számára elérhetőnek bizonyultak. Így vált ő is nagyobbá saját lényénél.

Mihájlisz suttogva beszélt, megszakítva tuberkulotikus köhögésével, arról a szörnyű sorsról, amelyet tízezerszámra ismertek meg, akiknek nem sikerült szökéssel szabadulni Makronizia poklából.

Makronizia Korfu szigetétől nem messzire esik. Alig 17 km hosszú-ságú, a szélessége 2 km a legszélesebb sávján. Három büntető, javító batalionba osztva ezen a szigeten dolgoznak 18 éves ifjak és hajlott-hátú öregek, volt ELASZ alakulatbéliek és a görög demokratikus hadsereg harcosai, kommunisták és pártönkívüliek, parasztok, munkások, iparosok és diákok. Hegyen-völgyön gyűjtötték össze őket, büntető-ekszpedíciók alkalmával és tisztogató akciók betöréseivel, itt végezték együttesen a kényszermunkát a rokkantak, egészségesek és sudár ifjak a felfegyverzett védőőrség vigyázó tekintete előtt. Az örök mindnyájan notorius gonosztevők, nagy prakszisú hóhérok, zsandárfajzat, akik az utolsó 10 évben hűségesen kiszolgálták 2 görög királyt, egy olasz császárt, magát a „Führer”-t, angol generálisokat és a Marshall terv katonái szakértőit. Egész idő alatt nem vették le szemüket a puskájuk irányzékáról, amelyekről sortüzet adtak egyszerű fegyvertelen emberekre, kiknek nem volt más vétkük, mint az, hogy szabadok akartak lenni.

— A védőőrség, s Mihájlisz megreszketett az emlékeztéstől, a büntetőbatalion 1/10 részét tette ki. A legmodernebb fegyverekkel szerelték fel őket és a batalion — mint említettem — fegyvertelen. Ez a már klasszikussá vált görög párhuzam. Mindenütt nemcsak Makronizián fíz mezítelen köztársaságira, alig egy-egy királypárti esik. De az viszont nem éhezik és fegyvert visel. És olyan ma Görögországban a helyzet, hogy jólakott csak az lehet, aki áruló és gyilkos és őrizet alatt tartja azokat, akik éhesen és szomjasan a halált is vállalják mindnyájuk szebb jövőjéért.

Makronizián egy adagból áll a napi étlap, leginkább sózott heringet osztanak. Három napra száz gramm ivóvíz a fejadag. Ez annyi, mint egy közönséges borospohár. Egy pohár víz három napra. Makronizia kopár pusztaság volt, egyetlen egy olajfa és fenyő sem nőtt a kopár buckákon, sőt tüskék és bokrok sem teremtek az alacsony sós köveken, amelyen századok óta csak a sirályok és fecskék pihentek meg a téli viharok és a vad sírokkó idején. Halászkunyhónak hírét sem láttuk. Csak a tengerből kikerült rothadó növényzet, széteső madárfészkek, halak és tengeri sünök csontvázai és néhány tengeri csillag hevert a főveny szikes partján. Vízet a számunkra egész Lavrioszról kellett hordani. A szigetnek a parancsnoka Barjaktaru ezredes volt, a rangját még a németek alatt kapta. Katonának, semmilyen. De azért vérszomjas és kapzsi kalmár. Néhány nyugalmazott zsandára révén feketebőrzei árakat is felülmúló zsarolással árulták a kokakolát, penészes cigarettákat és néha fekete erjedő kenyeret. Pénzt kaptunk, de a csomagot eltöltötték tőlünk. De pénzt is honnan kaptunk volna, munkánkért nem járt munkabér.

Mégis a szabadon élő elvtársak a szájuktól vonták meg a falatot, hogy időről-időre néhány drachmát küldhessenek, amit mi szégyenkezve és önmagunkat is utálva költöttünk el a Barjaktaru kantinjában.

Tizenkét órát dolgoztunk egyfolytában lenni a kőbányában, vagy azokon az épületeken, amelyeket a parancsnok, a tisztjei és később a védőőrség katonái számára emeltettek. Az alváásra szánt időt öt órában állapították meg. „Ennyi Napoleonnak is elég volt” — ismételte

Barjaktaru, aki szeretett gúnyolódó beszédeket tartani. — „ennyi legyen elegendő a görög katoná számára is”.

Amilyen katonák mi voltunk, inkább fegyencek. Naponta háromszor névsorolvasás.

Órákon át ácsorogtunk azon a téren, amelyet mi magunk építettünk ki, a part mentén és várakoztunk a forrón tűző délszaki nap hevében, hogy a tiszt urak befejezzék az ebédjüket, vagy bridzspartijukat, hogy visszatérjenek Korfu szigetén tett kirándulásukról, vagy csupán arra, hogy kegyeskedjenek a tengeri fürdőjükből kimászni. A mi számunkra tilos volt a fürdés. És amíg mi a mólót építettük, vagy a parti erődítményeken perzselt bennünket a nap, addig ők nagy tarka napernyők alatt itták a limonádét és hűsítették magukat a tenger vizében, közben ránk kiáltottak: „Serényebben dolgozzatok! Hazafiasabban — igenis ti kommunista dísznók!” Néha pedig átmeneti türelmüket veszítve féltelmetlen és tengervizétől nedvesen vertek bennünket bambuszkorbácsaikkal. Így azonban csak a tiszték viselkedtek. De a védőörizet katonái azt követelték tőlünk, hogy mi a szomjúságtól elsötétülő szemekkel édes vízzel öntözzessük őket, amellyel naponta kétszer mosakodtak. Soha senki közülük nem mulasztotta el, hogy ne parancsolta volna meg a mosdótálakban eléje hozott tiszta ivóvizet és utána nem követelte volna tekintetével, hogyan öntjük a piszkos vizét a tengerbe. Esténként munkából való visszatérésünk idején vártuk a névsorolvasást, még akkor is tobzódtak a mosdóvizükben, itták előttünk a hihetetlen mennyiségű ivóvizet, a mólóról ugráltak a tengerbe, vagy pedig a tuss alatt pazarolták a drága italt, sikongatva a gyönyörűségétől. És mi a halottfáradt és szomjas fekete sereg némán álltunk ott és néztük üdülő élvezetüket, amint törlik magukat szűrös frottír törülközőjükkal. Aki megmozdulna, amíg ők itallal telnek meg szemünk előtt. Aki elveszítené az eszméletét, pisszegne vagy suttogna, vagy csak köhintene is egyet annak a büntetése a kikötés és a megvesszőzés.

Minden névsorolvasás újabb szenvedések forrása és újabb büntetések bevezetője volt. Névsorolvasás után kénytelenek voltunk végighallgatni azoknak a tiszteknek erőltetett szónoklatait, akik átnevelésünket vállalták. Abból az öt órából, amit a sziget szabályrendelete pihenésre rendelt, az álomnak három sem jutott, sőt néha az is megtörtént, hogy egész éjjel glédában kellett állnunk. S mire megvirradt — várt ráink a munka.

Volt olyan társunk is, aki elveszítette lelki egyensúlyát. Ezeket a felfegyverzett zsandárjaink állítólag Korfuba szállították. A valójában a tengerbe dobálták őket, amint eltávolodtak kissé a parttól. Jóllehet szomjasan és éhesen, mint a többiek, a kommunisták nem engedték meg maguknak a hallucinálást. Bár a mi fülünkbe is éjjel-nappal hangzott a forrásvíz csobogása, igyekeztünk meggyőzni egymást, hogy mindez a képzeletünk játéka, de nem engedhettük meg magunknak a valóságtól való olcsó menekülés luxusát, nekünk életben kellett maradnunk és egyenesen állni, hogy egy nap méltók lehessünk a fegyverforgásra, amelyről úgy álmodtunk, mint a gyötrődve szomjas egy pohár vízről.

Oh, az állászó kristálytiszta hegyi forrásvíz.

Természetesen volt saját szervezetünk. Hogyan is álmodhattunk volna egyébként. Ennek nagyon összeesküvésszerűnek kellett lennie és mégis annyira rugalmas és élettel jelének, hogy életünkben utat mutathasson. És valóban sikerült pártéletet élnünk az őrség szemeláttára, akik nem is sejtették, hogy pártéletet tartunk és vitázunk, míg lehajtott fővel márványtömböket vésünk. Miről is vitázhatnak az emberek a börtönben? A menekülésről.

Kezdeiben ezek az értekezletek csupán tervezetésekből állottak. Hogyan meneküljünk? De egyszer valaki megkérdi, vajjon engedélyezik-e számunkra a szökést? Ez visszatérít bennünket a valóságba. Elhatározzuk, hogy a szomszédos szigetek pártszervezetével érintkezést keresünk. A halászok között, akik az ivóvizünket hozták talán akad néhány párttag? Ezt óvatosan kell kivizsgálni. Miért ne, kommunista közöttük is volt. Felvettük az érintkezést. És végül hosszabb idő elteltével engedélyt kaptunk a szökésre. De egymástól kérdeztük, hogyan? Tíz tizenkét ezren lehettünk. Hol a hajóter ennyi ember számára? De még akkor is — a védőőrség állig felfegyverezve.

A pártvezetőségi társak felelete így hangzott: Meneküljete! Szabadítsatok fel minél több embert és induljatok mindnyájan Markoszhoz a felszabadított területre, a hegyekbe.

Hegyek. És amíg mi azon tanakodtunk, hogyan szervezzük meg a szökést, mint egy kísérőszövege mindnyájunk gondolatának, ott égett a szabad területek fénye, frissen csörgedező forrásvizekkel tele hegyeken, amiből az ember felüdülhet kedve szerint, mosakodhat és fürödhet a friss vízben, amíg a bőre meg nem fehéredik és újra tiszta lesz, tiszta lesz. A kőbánya sűrű porában munkálkodva, már tisztán és frissen láttuk egymást, ahogyan az ellenség állásait rohamozzuk, ahogyan kitévünk a harcban és ahogyan, legalább ami engem illet kiérdemlem a feljebbvalóm megróvását, amiért túlmesszire távolodom és túl előre sietek a társamtól a monarchofasiszták üldözésében. De leginkább azt kívántam, hogy előlthassam végre a szomjamat és bosszút állhassak mindenért. Azok a bunkerek, amelyekről ébren álmodoztam és amelyeket gondolatban megrohamoztam rendszerint mind víz mellett sorakoztak fel és a roham után a forrásvíz fölé hajoltam és ittam kegyetlenül, majd újra kegyetlenül üldöztem a lelketlen ellentelet.

A halászok révén bizonyos idő elmúltával társaink azt válaszolták, hogy jelenleg egyelőre csak néhányunkat tudják partra szállítani, de ha türelmesek leszünk néhány hónap múlva megszervezik a tömeges transzportot.

Másnapra ez értesítés után a reggeli névsorolvasást korábban tartották meg, mint rendszeren. Tisztjeink frissen borotválva parádés uniformisban nyakig begombolkodva jelentek meg. Még káromkodni is csak halkan káromkodtak, összeszorított fogaik közül, mint akinek az a szándéka, hogy már reggel előkelő és kifogástalan legyen. Ott állottunk a mólón és arra gondoltunk: biztosan megint valamelyik miniszter...

Eddig ugyanis különféle miniszterek és osztályfőnökeik látogattak meg bennünket. A biztonságügyek minisztere és a hadügyminiszter

azon vétélkedtek, hogy mi az ő fennhatóságuk alá tartozunk. Újságírók is kerestek fel bennünket. Lefényképezték azokat az épületeket, amelyeket kezünk munkájával emeltünk, de nem álltak szóba velünk. Mégis abból az izgalomból és zavarból, amely a mólón uralkodott arra következettünk, hogy ma bennünket miniszternél nagyobb személy fog meglátogatni.

— Talán az angol követség titkára, suttogja athéni születésű Costas. Nem hallottam pontosan, hogy az angol, de lehet hogy az amerikai nagykövetségről. A nap már perzselt, a levegő fojtóvá vált, s mi álltunk rendületlen és a parancsnokság kőépülete felé tekintgettünk. Időnként a tisztek kiszaladgáltak a ház hűvös folyosóiról, megnézték a horizontot és visszatértek. Mi az egész idő alatt vigyázzban álltunk. Egyszer csak balról Korfu irányából, ahonnan legkevésbé lehetett látogatót várni, négy füstfelhő göngyöldött. Hajók. Három szürke hadihajó és egy fehérjaht. Főúri, királyi. Kétszáz méterre a parttól a hadihajók lehorgonyoztak, a fehér hajó nagy hullámveréssel közelgett. A part közelében vetett horgonyt.

A tisztek Barjaktaru ezredessel élükön fehéröves díszruhájukban állottak a part mentén fesorakozott védőörség előtt. Utánuk — mi. „Vigyázzba álljatok, árulók itt a király. A mi királyunk, szamarak.” Így ordítottak ránk az örség katonái. A nagy fehér hajó kéményéből vidáman szállott a füst és az addig láthatatlan magas férfi jelent meg fehér uniformisában a kapitányi hidon egy csomó tiszt társaságában és beszélni kezd valahogy az orrán keresztül komoran, mint ahogy azt magasrangú német tisztek szokták.

De görögül elég jól beszélt.

„Makronizia kedves gyermekei! Így nevezett bennünket a király. Makronizia kedves gyermekei, ti itt vagytok, hogy újra megjeljétek önmagatokat az árulóknak és kommunistáknak hazug jelszavai által félrevezetve vétettetek hazátok ellen. De Görögország jó anyátok kész megbocsájtani nektek, hogy újra széles anyai keblére öleljen benneteket. Itt tiéket az én hűséges tisztjeim nevelnek át és amikor munkájuk nemsokára véget ér, mi atyai áldásunkkal küldünk benneteket a hegyekbe, hogy részt vegyetek az ellenség elleni harcban, a külföldről fizetett ellenség ellen, hogy ezzel is bebizonyítsátok, hogy ismét mőtök vagytok figyelmünkre. Ez az egyetlen út számotokra, akik vétettetek a hazátok ellen és én ellenem, aki mint király arra hívatott, hogy igazságos atya legyek a mi nagy görög családunknak.”

Így szólt a király, majd elhagyta a parancsnoki hidat és visszatért a kabinjába. Bennünket munkára hajtottak. Amikor este névsorolvasásra gyűltünk össze a fehér jaht már elhajózott. E beszédnek következménye volt. Új tervváltoztatást tanácsolt. Voltaképen lehetővé tette, hogy gyorsan és tökéletesen véghez vigyük elgondolásunkat. Maga a király fog bennünket hajóival a szárazföldre juttatni. Csak ha a párt is beleegyezik. Ami a lövöldözést illeti — ebben egyetértettünk. A vitában felmerült a kérdés, meddig alakoskodhatunk. Néhány nappal később megjött a társaink válasza. Jóváhagyták előterjesztésünket, sőt mi több azt tanácsolták, szóban adhatunk tetszésszerinti nyilatkozatot, de írásbeli kö-

telezettséget ne írjunk alá nehogy később a pártunk ellen felhasználhassák. Így gondoltuk ezt mi magunk is.

A tisztek a király látogatása után megkettőzték nevelői erőfeszítéseiket. Többet dolgoztattak velünk. Enni, inni kevesebbet kaptunk, a víz rendetlenül érkezett, de annál több prédikációt hallgattunk. Mindez nehezünkre esett, de így rendelték. És ha már direktíva, akkor nem is nehéz. Feleltünk a tisztek által feltett kérdésekre. Úgy látszik, hogy teljes megelégedésükre. Kevesebbet ordítottak ránk. De annál jobban hajtottak munkára bennünket. Még több időt elvettek az álmunkból. Bizonyos idő után úgy látták, hogy megértünk a hegyekben való küzdelemre.

Oh, mennyire vágyakoztunk a hegyekben küzdeni!

Ekkor maga Barjaktaru lépett elénk. Mintha egész délután ivott volna, sötét arccal rothadó meggyzederjesen jelent meg az alkonyatban a köerkélyen. Beszéd közben uralkodott magán, de azért káromkodott erősen. Mindenkit szédített. A demokrata hadsereget, pártunk vezetőit, magát a pártot és a népet. Hosszasan beszélt, tovább egy óránál. Majd a beszéde végén felordított: „Volt árulók, három lépést előre, mars!”

Senki sem felelt. Jóllehet mindenikünk azonmód reszketett a dühtől, de helyéről senki nem mozdult, senki egy tapodtat sem, csak egy süket bácsika, aki talán mást sem értett, mint az utolsó felkiáltást azt a „három lépést előre, mars”-ot. Látva, hogy egyedül van, ő is meggondolta magát, visszatért a sorainkba, zavartan és jóindulatúan nézve ránk.

Nem beszéltünk össze, de a harag, a gyűlölet bizonyos pillanatokban megbénítják az embert. Az elején talán inkább megriadtan álltunk, nem is nagyon gondoltunk ellenállásra. Ha előreláttuk volna mindazt, ami nemsokára bekövetkezett, ha arra gondoltunk volna, hogy ezzel tönkretesszük nagy lehetőségeinket, talán uralkodunk magunkon és végrehajjtuk Barjaktaru parancsát. Az ember mindenre képes, vagy talán nincs is így. Talán elértünk ahhoz a határvonalhoz, amelyen túl még a legformálhatóbb öntudat sem tud meghajolni és színészkedni. Végeredményben egyszer él az ember. A tisztek kérdéseire felelve állandóan arra gondoltunk, hogy ezt micsélből cselekedjük. De közben szegyenérzetünk kerekedett felül útáltuk önmagunkat. Úgy látszik, hogy ez a szegyenérzet meghaladta mértékét. És amikor Barjaktaru három lépésre vezényelt, valami megpattant bennünk. Kommunisták, akik mindig az első sorokban álltak kifeszítették sovány mellüket. Senki sem mozdult el helyéről. Barjaktaru összehúzza a szemöldökét, s újra felhangzik vezényszava.

„Árulók, három lépést előre!”

A szigeten csend uralkodott. A védőőrség katonái némán bámultak a levegőbe, majd — géppisztolyaikat szorongatva — ránk szegeztek szemüket. A sirályok kellemetlen rekedt hangjukon vijjogtak, fejünk felett és a tenger felett körözve.

És Barjaktaru harmadszor is megismétli vezényszavát. Ezúttal halkan, inkább önmagának. A felfegyverzett katonák sűrűbben csoportosultak a parancsnokság és a kaszárnya körül. A tenger felől valami is-

merős nesz — otthonomra emlékeztetett, ahogy a kavicsos partot áthaladta. Úgy hallatszott, mintha a mosodából jönne, ahol valami hatalmas erős asszony paskolja és verdesi a fehérneműt. Ugyanakkor az emeletről kattogni kezd a gépfegyver. A sírályok hirtelen a levegőbe emelkednek, s az ég síváran ereszkedik rá a parancsnokság épületére. S a társaink egyszer csak hullani kezdenek. Pillanatra kövémeredve álltunk, megzavartan és határozatlanul. Közel a fejemhez golyók fűtyülnek, a sebesültek jajgatni kezdtek. A batalion már-már szétszóródott, rendetlen összevisszaságban, de egyszerre megtorpant, mintha valami láthatatlan fal állt volna eléje. A kommunisták, akik magukhoz tértek, az első sorokba húzódtak és egyenesen emelt fővel a parancsnokság elé tartottak, mintha ők ölnék meg a golyókat, s nem a golyók őket. Néhányan azt ordítozták „hóhérok, gyilkosok”, mások fülsiketítően fűtyültek. Én úgy vélem, hogy Szindikahis volt az első, aki énekelni kezdett. Erős, kissé érdes hangja volt, a teste fejletlen, bátorságával teljesen ellentétes. Ő kezdett rá az Internacionáléra. Fölfejlődve, indultunk a parancsnokság elé, ahonnan a golyózápport zúdították ránk, mindannyian harsogtuk a szabadság énekét. És amikor a parancsnokság épületéhez közeljutottunk, kezünk ügyébe került az a kórákás, amelyet az új erődítmény építésére halmoztunk fel a téren. Fülsiketítő fűtlykoncert közepette dobáltuk a katonákat és tiszteket a márványkövek darabjaival és a kavicsokkal, amelyek a partot borították. A védőőrség nem számított ellenállásra. A kövek hullottak, mint a záporosó és elárasztották őket. S bár nekik géppuskák és géppisztolyaik voltak, mi mégis tízszer annyian voltunk (igazi görög arány) — és tíz feldühödött kődobásból legalább kettő biztosan talált.

Nekünk, láthatóan, nem kedves az életünk. És ők feleszméltek arra, hogy talán az ő életük sem fenéig tejfel.

Mit sajnáltunk volna, a gyötrelmes szomjúságot? A kínzó éhséget? Ők viszont valóban sokat veszíthettek. Agyó szép korfui lányok, isten áldjon könnyű kenyér, isten veled korlátlan mennyiségű borital, isten veled élet. Nem kellett gyáváknak lenniök, hogy mindezt sajnálhassák. Ébek voltak, amelyeket ezer láthatatlan lánc kötött a zsiros konchoz.

Két órával később megérkezett a hadihajó Makronizia elé. Megszóllaltak a hajóágyúk. Véletlenül-e egy gránát felébe találja a kaszárnyát. Ez alkalommal, ahogy később megtudtuk, húsz fasiszta veszítette életét. Véletlenül? Nem tudni. De a hajóágyú sortüze végetért. És rá nemsokára a parancsnokság tüzelése is.

Partizan dalokat énekelve temettük el reggelre kettőszáznegyven társunkat. És este, mintha misem történt volna, Barjaktaru szidalmazni kezdett bennünket, azt állítva, hogy újra bebizonyítottuk árulásunkat, általában kik vagyunk és mik vagyunk, a külföld közönséges bérencei. Kifűtültük. Megfenyegetett bennünket, hogy újra közénk lövet. Aljas szemforgató volt. Minden zsarnok az. Mi más tehet, amikor a rút és undok nem szereti nézni magát az igazat mutató fűkörben.

Ez az esemény teljesen elrontotta terveinket. A tapasztalat vigasztalást nyújthatott, mert hiszen bebizonyult, hogy semmi sem lehet olyan súlyos és kegyetlen, hogy a kommunista ne találja meg a legsúlyosabb

és legreménytelenebb helyzetben azokat a rejtett eszközöket, amelyek segíthet magán.

A beszédek megszűntek, minden sokkal egyszerűbbé vált, a védőőrség tagjai még durvábbak, gonoszabbak lettek. Mi erőteljesebbek és acélosabbak. Ők — vadabbak. Mi — merészebbek. Üllegeltek bennünket, kínoztak a legkisebb jelentéktelenségért. Aldonaknak eltörték a kulcscsontját, Sindikahisnak a gerincét és zsákba gyömöszölve élve dobták a tengerbe. Az üllegelések következtében egy éjszaka alatt elhaltak Margaris, Sofronosz, Despotopulos, Skurbelis. Fogat csikorgatva hallgattunk. És türtünk. Még egy keveset. Korfu szigetéről társaink ismét az első tervet fogadták el, halászhajókat gyűjtöttek számunkra. Végre eljött rabságunk utolsó napja is. Biztos embereinket vártuk, jeladással az éjszaka folyamán, halászlámpáikkal valahonnan a tenger felől. Jeladásukra mi megtámadnánk a védőőrséget és végezve velük tüzet gyujtanánk. Ekkor közelednének ők a parthoz.

A bárkákon nyolcezer ember számára volt hely, de ezzel számoltunk.

Számoltunk azzal, hogy közülünk négyezren hősi halált halnak ebben az egyenlőten küzdelemben, pusztá kézzel az áltig felfegyverzettekkel szemben. Minden emberünket értesítettük: éjféltkor. Vártunk utolsó napig, lélekzet visszafojtva, ezt az éjszakát. Dolgoztunk. Éjféltájban a halásztársak meggyújtják nagy lámpáikat, háromszor egymás után. A nap úgy telt el, mint máskor, munkában. Nem voltunk sem lustábbak, sem szemérmetlenebbek, mint máskor. Velem együtt három társamat arra rendelték, hogy szabálysértést kövessünk el, hogy a tiszték a délutáni névsor olvasáson megbotozzanak minket, s amíg bennünket vertek, én üvöltöttem, nem annyira a fájdalomtól, mint inkább a gondolatom elpalástolására. S gondoltam: „Csak üssetek. Már tizenkét éve üllegeltek, gyilkoltok, kínoztok és koncoltok. De ez most az utolsó. Néhány órán belül a halászok meggyújtják háromszor lámpáikat és mi reátok támadunk. Üss. Te sem élsz soká!”

Később eszembe jut, hogy megkérdjem magamtól, vajjon üllegeltek volna bennünket, ha tudomásukra jut, hogy csak néhány óra választja el őket a haláltól. Alig tudtam uralkodni magamon.

A barakokba vonulva utoljára megismételtük feladatainkat. Utána elkezdődött a várakozás. A tengerfelőli ablakoknál álltak a kijelölt elvtársak és várták az éjszakát — a fény felvillanását. Várni, ez azt jelentette nézni merőn az éjszakába, a tengerre és az égre, a Göncöl-szekér irányában, amely a rúdját a sarkcsillag felé irányította.

„Éjfélt van, mondja hangosan Papazaharos lerini paraszt. Most jönnek, sűgja az, aki az ajtó előtti öröket készült leteríteni.

Kint az éjszaka feketedett. Éjszaka, csillagok és semmi más. Vártunk, de a sötétséget nem törte át a halászlámpák fénye.

Szívünket hideg vette körül, lelkünk elnehezült. Világossá vált, hogy éjszaka már semmi sem történhetik, azonkívül, hogy a rabok reggelre virradnak. Mindannyian erre gondoltak, de senkinek sem volt ereje ezt a gondolatot szavakba önteni. Hogy szomorítaná a társait. Hajnalig álltunk az ablakoknál. Tudtuk, hogy hiába állunk, de erre még volt maradék erőnk. Felkelt a nap. Costas megszólalt „Holnap, talán az

éjszaka valami akadályozta őket. A halászok jó elvtársak voltak. S a hű elvtársakat semmi sem akadályozhatja meg, hogy az ilyen találkozásra eljőjenek. Ők ép úgy, mint mi tudták, mit jelent számunkra a menekülés, s mit jelent a további rabság. Ha nem jöttek, valami embertelenül szörnyű dolog történt velük, de mi?"

Reggelre megtudtuk. A névsor olvasás alkalmával Barjaktaru felolvasta Zahariadesnek a demokrata hadsereg fegyverletételéről szóló nyilatkozatát, amely úgy mond a lábhoz tett fegyverrel védi a görög népet.

A szederjesarcú Barjaktaru nevetgélt. Boldogan vigyorgott, elemében volt. Árulók, ordítotia, mondom nektek árulók. Nem védtek benneteket, még akkor sem, amikor lőttek, hogy védenének most, amikor letették a fegyvert.

Sokáig beszélt, szízdalmazva és sértegetve vezetőségünket, de volt valami jószándékú tréfa a hengjában. Számunkra ez volt a legszörnyűbb. Nem is hittünk volna különben neki. De valóban, őszintén repesett az örömtől. Ha az ellenség örül — szomorú a jóbarát. Erőnk már nem volt a tiltakozáshoz. Tehetetlenek voltunk, elveszítettük életkedvünket. Az sem érdekelt bennünket, hogy az ivóvizünk fejadagjának kétszeresét ígérték meg.

A védőórség katonái egész nap évődtek velünk. Azt kérdezték, miért szomorkodunk. Bekövetkezett a béke, beszéltek. Hiszen Ti is ezt akartátok — sinfiliozis — örüljeteK.

Nem, ilyen sinfiliozist mi nem akartunk. Az elkövetkező napokon semmi jelentős nem történt. A győztesnek szörnyű mámore nem ért véget. De később erősödött a nyomás. „Semmi nem akadályoz meg benneteket, mondta Barjaktaru, hogy otthonaitokba térjeteK. Már akinek van, természetesen, mert fi javarészt hontalan proletárok vagytok. A ti istentől nyert házatok a tábor. De akinek háza van, vagy aki el akarja hagyni a szigetét, az nyilatkozatot írjon. Csak az aláírás szükséges, a többi már a mi gondunk. Aki nem tud írni, tegyen rá keresztet és nyomja rá a hüvelykujját.”

Mi kommunisták szilárdan kirtartottunk. A direktíva — nem aláírni. De a szökésről többé senki sem akart hallani. Az aláírók első csoportja egészen kis csoport volt. Jelentkeztek az újak. Számuk napról-napra nőtt. A tisztok mindinkább brutálisabbakká váltak. Megvonták a vizet és a táplálékot azoktól, akik az aláírást elutasították. Aztán elhatározták, hogy összetörnek a kommunisták kezeit.

„Aláírod-e, nem akarod? Jó! A jobb kezén áthúztak egy rudat, megmarkoltatták, s vasbottal ütlegelték, amíg a csontját nem roncsolták össze.

„Ez a régi görög büntetés az árulók számára, akik jobbukat emelték a házára”. Tört kezekkel vonszolták magukat az elvtársak az első bataljonból, sebeik genyessé váltak, senki sem gyógyította, tisztogatta azokat. Holnap kerül sor a második bataljonra. S holnapután a harmadikra. S én, jobban, mint valaha, harcolni szerettem volna. Szökést ajánlottam.

Hová? kérdezte a társam. Görögországban elhallgattak a fegyverek, végetért a remény, minek élni? Minek a jobbkez?

Minek a szenvedés?

Ajánlatot tettem, hogy öljük meg az öröket.

— Minek? — válaszolták a társaim.

Erre én azt feleltem, bocsássatok meg elvtársak, én innen megszököm."

Menekülni akarok. Jobbkezem fegyvert kíván. Most ugyan csend van, a harci zajt nem hallod Görögországban, de egy nap ismét megkezdődik a puskatűz. Én ott akarok lenni és élni azért a napért, ha mindjárt elsőnek is halok hősi halált.

Mihajlisz elhallgatott, megtörölte cserepes ajkát. Rám néz, nyel egyet, elnyeli a szót is amit kiejteni szándékozott, majd folytatja:

— S ide jöttem, hogy bevárjam, hogy bevárjam, míg az úriemberek Lake Success nem unják meg az embertelenségét. Makronizián a kommunistáknak már nincs jobbkezüik. Ott már lábhoz sem tudja senki tenni fegyverét.

S egy napon sóhajtot fel Mihajlisz, megkérdezzük Zahariadest, kinek a számlájára követte el árulását s megkérdezzük Visinszkit, hogy milyen szocializmus nevében kereskedett egy kis nemzet felszabadító harcával, mint saját dömping-árújával? Ki engedte meg neki, hogy lefegyverezze, félrevezesse és Barjaktaruk kénye-kedvére adja át őket, aki vasbottal tördeli kezeiket, azokat a kezeket, amelyek hősiiesen harcoltak teljes kilenc éven át?

Mihajlisz feláll:

„Biztos vagyok abban, hogy ezt a napot megérem, s ezért, s ezért a napért élek."